

УДК 811.162.1'373.7'37'374'42

РОЛЬ КОРПУСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Христина НІКОЛАЙЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра польської філології,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: Krysia_20@ukr.net*

У статті виявлено, яке значення в дослідженні польської фразеології, а зокрема темпоральної, мають корпуси текстів польської мови. З'ясовано, що використання корпусних даних дає можливість перевірити й уточнити інформацію про значення фразеологічних одиниць на позначення минулого, сьогодення, майбутнього і періодів людського життя, відображену у словникових дефініціях. На основі корпусних даних можна виявити особливості сполучуваності темпоральних фразеологічних одиниць та їхню фреквентність у текстах, а також дослідити різного типу інновації системної фразеології. Звернено увагу на переваги використання корпусних текстів у лексикографічній практиці, лінгводидактиці (зокрема у викладанні польської мови як іноземної).

Ключові слова: фразеологічна одиниця, корпус текстів, фразеологічне значення, словникова дефініція.

Кожне дослідження, зокрема і мовознавче, бере свої витоки з пошуку і формування матеріальної бази, що поряд з певними теоретичними засадами і розробленими критеріями творить його основу. Якісні і кількісні параметри зібраного матеріалу значною мірою визначають характер наукової праці. Чим багатше представлена екземпліфікація певного мовного явища (особливо стосовно лексичних та фразеологічних одиниць), тим саме дослідження стає глибиннішим, обґрунтованішим і таким, яке претендує на успішніше досягнення поставлених завдань.

Ще відносно донедавна процес нагромадження і аналізу фактичних одиниць був пов'язаний з певними труднощами, а радше з незручностями в роботі лінгвіста. Йдеться передусім про довготривалість самого процесу збирання і впорядкування картотеки (наприклад, лексичної, фразеологічної тощо). Мовознавець, який поставив перед собою мету дослідити функціонування певних мовних одиниць, фреквентність якихось граматичних форм тощо, був змушений опрацювати величезну кількість, часто неупорядкованих у єдність, текстів, сам пошук яких займає доволі багато часу (за винятком, коли науковець досліджує ті ж самі граматичні форми, лексику та ін., обмежуючись, наприклад, творами конкретного

автора тощо). Створення корпусів текстів різних національних мов¹ значно спростило підготовчий, але надзвичайно значущий для подальшого розгортання дослідження, етап. Корпус текстів, згідно з О. Демською-Кульчицькою, – це “машиночитане стандартно організоване зібрання репрезентативних для певної мови, діалекту або іншої підмножини мови писемних або усних текстів, призначених для лінгвістичного аналізу й опису, відібраних і впорядкованих згідно з експліцитними екстра- та інтралінгвальними критеріями” [5, с. 53]. Досліднику достатньо ввести слово в пошукову систему відповідного корпусу, щоб отримати повний індекс його ж словоформ у найближчих і розширених контекстах із відповідною адресацією. Створення емпіричної бази дослідження таким способом забезпечує мінімум витрат зусиль і часу на зібрання даних, обсяг яких водночас суттєво збільшиться.

У галузі корпусної лінгвістики, що займається створенням, обробкою та використанням корпусів, задіяна велика когорта вітчизняних та іноземних учених. Серед них варто згадати доробки Дж. Сінклера [36], Б. Левандовської-Томашик [27; 33], М. Лазінського [26; 27], А. Пшепюрковського [27; 34; 35], О. Демської-Кульчицької [5], Л. Ричкової [12], В. Широкова [8]. Питання застосування даних і прийомів корпусної лінгвістики в лексикографії і лінгводидактиці знайшло відображення, зокрема в працях Т. Монахової [9], С. Бук [2; 3; 4], Н. Добродушиної [6], Л. Бессонової [1], В. Плунгяна [10], М. Копотєва [7]. С. Шаров [13] розглянув російський корпус на тлі світової корпусної лінгвістики, а Т. Резнікова [11] зробила огляд надбання слов'янської корпусної лінгвістики. Однак дослідження корпусного характеру все ще є актуальними. Осторонь уваги науковців залишилися, наприклад, такі питання, як переваги корпусних досліджень під час визначення ядерно-периферійного наповнення певного (фразео-семантичного) поля, а в зв'язку з цим – роль корпусів текстів під час аналізу семантики фразеологічних одиниць (далі ФО)

¹ Стимулом до створення корпусів різних мов була поява у 60-х рр. ХХ ст. Браунівського корпусу (Brown Corpus Manual) [16]. Згодом, у 90-х рр. ХХ ст., з'явився Британський національний корпус (British National Corpus) [15], а слідом за ним – ціла низка національних корпусів різних мов, зокрема і слов'янського мовного простору (Чеський національний корпус, Словацький національний корпус, Хорватський національний корпус, Національний корпус російської мови, а також Національний корпус російської літературної мови) [11]. Загальні корпуси української мови зараз перебувають у процесі свого становлення: так, незалежно один від одного, створюються Український національний лінгвістичний корпус (в Українському мовно-інформаційному фонді НАНУ) та Національний корпус української мови (в Інституті української мови НАНУ) [2, с. 70]. “Робота над польськими корпусами набрала обертів лише на зламі тисячоліття. Першим з'явився корпус Інституту польської мови PAN (Korpus Instytutu Języka Polskiego PAN) (вставка наша – Х. Н.) (недоступний для загалу), далі корпус наукового видавництва PWN (Korpus Wydawnictwa Naukowego PWN) (вставка наша – Х. Н.), корпус групи PELCRA з Лодзького університету (Korpus grupy PELCRA z Uniwersytetu Łódzkiego) (вставка наша – Х. Н.) і врешті корпус Інституту основ інформатики PAN (Korpus Instytutu Podstaw Informatyki PAN) (вставка наша – Х. Н.)” [27, с. 3]. У 2006 році ці осередки об'єднали свої зусилля для створення Національного корпусу польської мови (Narodowy Korpus Języka Polskiego (NKJP)), до якого ввійшли корпуси IPI PAN, PWN і PELCRA [30; 31].

(зокрема і темпоральних) на рівні її тричленної структури². Отже, метою цієї статті є з'ясування значення корпусних досліджень у вивченні польської темпоральної фразеології. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: виявити системні ФО на позначення минулого, сьогодення, майбутнього та періодів людського життя в польській мові; дослідити їхнє функціонування в корпусах текстів польської мови IPI PAN³, PWN (тепер – NKJP); визначити роль корпусних досліджень в уточненні семантики темпоральних ФО, а також в аналізі польової структури (питання локалізації ФО в ядрі чи периферії мікрополя). Матеріалом цього дослідження є 472⁴ польські системні ФО на позначення минулого, теперішнього, майбутнього, а також періодів людського життя. Джерельною базою є польські фразеологічні та загальномовні словники: “Inny słownik języka polskiego PWN” за редакцією М. Банька [18] (далі ISJP), “Mały słownik frazeologiczny. Czas. Przestrzeń. Pość. Liczba. Stopień” Т. Ігліковської, Г. Курковської [17] (далі MSF), “Słownik frazeologiczny języka polskiego” Д. Подлявської, М. Свѡнтєк-Бжезінської [32] (далі SFJP), “Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny” С. Бомби, Я. Ліберека [14] (далі SFWP), “Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym” за ред. А. Новаковської [37] (далі SFWUTIA), “Uniwersalny słownik języka polskiego” за ред. С. Дубіша [38] (далі USJP), “W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego” К. Мосьолєк-Клосінської та А. Цєсельської [28] (далі WKS), “Wielki słownik frazeologiczny” Р. Лебди [25] (далі WSF), “Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego” за ред. П. Мюльднер-Нецковського [29] (далі WSFJP), “Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami” за ред. А. Клосінської, Е. Соболь, А. Станкевич [39] (далі WSFPWNZP), а також корпуси текстів польської мови: Korpus Instytutu Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk (IPI PAN⁵) [19], Korpus Redakcji Słowników Języka Polskiego PWN (PWN⁶) [23], Narodowy Korpus Języka

²Значення ФО виявляється в трьох аспектах: сигніфікативному (поняттєвий елемент смислу ФО), денотативному (конкретизує загальний поняттєвий елемент смислу ФО, співвідносить ФО з денотатом) і конотативному (виражає експресивну, емоційно-оціночну, стилістичну характеристику ФО).

³Перелік скорочень див. далі.

⁴Кількість ФО подаємо з урахуванням усіх їхніх варіантних форм.

⁵Корпус IPI PAN був створений в Інституті основ інформатики Польської академії наук в 2001–2004 рр. Повний варіант корпусу складається з 250 млн. слововживань. Однак конкретних відомостей щодо складу повного варіанта корпусу не знаходимо: творці проекту подають інформацію лише стосовно 30-мільйонної відносно збалансованої вибірки корпусу (доступна також її попередня версія обсягом 15 млн.): писемна мова – 85 % (сучасна проза – понад 10 %, давня проза (XIX – поч. XX ст.) – майже 10 %, книжні тексти (в основному наукові) – 10 %, преса – 50 %, закони – 5 %), усна – 15 % (стенограми парламентських слухань) [11, с. 415–417; 19; 20; 35].

⁶Корпус PWN, створений Польським науковим видавництвом, вже у 2000 році налічував понад 50 млн. слів [26]. Зараз весь корпус PWN, включаючи прес-архів і літературну класику від часів середньовіччя, містить 100 млн. слів. Однак цей повний корпус (100 млн. слів) не призначений для широкого кола користувачів. Найповніша (платна) версія, доступна для загалу в Інтернеті, сягає лише 40 млн. слів і складається з двох частин – сукупності текстів різного типу (22 млн. слововживань: художня література (20 %), книги non-fiction (21 %), газети і журнали (45,5 %), усні тексти (4,5 %), тексти “ефемерних жанрів” (5,5 %), тексти з Інтернету (3,5 %)) і текстів з газети “Rzeczpospolita” (18 млн.). Матеріальною базою для повної Інтернет-версії послужили 386 різних книжок, 977 номерів 185 різних газет і журналів, 84 записаних розмов, 207 сторінок Інтернету і кілька сотень рекламних листівок [23]. 50 % текстів видано в другій пол. XX – поч. XXI ст. У відкритому доступі (безкоштовна версія) знаходиться понад 7,5 млн. слів [11, с. 420–421; 23; 24].

Polskiego (NKJP⁷) [30].

У фразеологічному семантичному макрополі “час”, ми виділили чотири фразео-семантичні поля⁸ – “минуле”, “сьогодення”, “майбутнє” та “періоди людського життя”, які, у свою чергу, складаються з мікрополів⁹. Селекцію фактичного матеріалу проводили, базуючись на дефініціях, розміщених у різних словниках¹⁰. Однак виявилось, що не завжди можна однозначно класифікувати певну ФО в межах конкретного темпорального мікрополя, виходячи лише із словникової інтерпретації позамовних явищ. Спорадично ми натрапляємо на різне дефініювання темпоральних ФО у лексикографічних джерелах: різні словники фіксують дещо відмінну інформацію не лише денотативного чи конотативного характеру, а й навіть на рівні сигніфікату. Закономірно виникає питання: то що ж насправді означає та чи інша темпоральна ФО? Відповідь на нього передусім варто шукати в текстах, створених носіями цієї мови. Таким чином, інформаційним інструментом вирішення суперечностей на рівні словникових дефініцій є корпуси текстів польської мови. Отже, корпусні дослідження – цінне джерело верифікації семантики темпоральних ФО (на рівні всіх трьох аспектів – сигніфікативного, денотативного і конотативного).

Розмістити ФО з *perspektywy czasu* в конкретному мікрополі доволі складно. Немає, наприклад, однозначності у словникових дефініціях MSF і WSFJP: згідно з MSF, ця ФО має значення “після багатьох років, які минули від якоїсь події (і це дозволяє дати їй якусь відповідну оцінку)”: *Nie dziwię się, że tak się przejąłeś tą przykrą sprawą, ale, wierz mi, z perspektywy czasu wyda ci się ona błaha* [17, с. 31], а відповідно до WSFJP – “оцінюючи щось тепер”: *Z perspektywy czasu uważam, że bez trudu można było uniknąć wielu błędów młodości* [29, с. 256]. Таким чином, згідно з MSF, важливим є передусім значення на рівні сигніфікату “після багатьох років, які

⁷ NKJP, як вже було сказано, складається з трьох корпусів: крім вищеподаних корпусів IPI PAN та PWN, до нього належить корпус PELCRA. Корпус PELCRA (анг. Polish English Language Corpora for Research and Application) – приклад поєднання двох різновидів корпусів текстів, а саме: паралельного і учнівського [4, с. 21]. Цей корпус, робота над створенням якого тривала з 1996 року, складається з близько 100 млн. слововживань: 90 % корпусу формують тексти писемної форми (13,5 % – художні тексти, 76,5 % – інші (преса, наукові праці, юридичні тексти тощо), 10 % корпусу – тексти усного характеру. Здебільшого часові рамки публікацій текстів охоплюють межі 1992–2003 рр. [11, с. 417–420; 21; 22]. Робота над доповненням і удосконаленням NKJP, до якого ввійшли вищеподані корпуси, все ще триває, однак вже сьогодні можна скористатися його матеріальною базою [30].

⁸ Кількість фразео-семантичних полів у фразеологічному семантичному макрополі “час” є більшою, однак тут подаємо лише досліджуваний матеріал.

⁹ Наприклад, фразео-семантичне поле “минуле” складається з мікрополів “минуле загалом”, “дуже давно”, “дуже старий, давній”, “давно, давнина”, “близьке минуле”, “застарілий, старомодний”.

¹⁰ Варто зазначити, що серед словників, які послужили джерельною базою дослідження, були “Інший словник польської мови” (“Inny słownik języka polskiego”) за редакцією М. Банька [18] – єдиний на сьогодні загальний тлумачний словник польської мови, основою для написання якого був корпус польської мови, а також “У кількох словах” (“W kilku słowach”) за редакцією К. Мосьолек-Клосінської та А. Цесельської [28] – поки що єдиний польський фразеологічний словник, створений на корпусних матеріалах.

минули від якоїсь події”, яке доповнюється денотативною інформацією “і це дозволяє дати їй якусь відповідну оцінку”. Натомість у WSFJP сема, яка була денотативною у MSF, стає значеннєвою домінантою (сигніфікативним значенням) у загальній семантичній структурі ФО з *perspektywy czasu*. А на основі корпусних досліджень (PI PAN – 257 результатів, PWN – 11 результатів) можна дещо скорегувати вищеподані словникові дефініції: важливою є сема “оцінка чогось після багатьох років від чогось (сигніфікативна сема)”, однак сама оцінка може мати місце у різних часах: минулому, сьогоденні, майбутньому, що залежить від загального часового значення контексту (таким чином, ця часова сема загального значення ФО з *perspektywy czasu* є денотативною). Так, у реченні “*Czy pan tego rodzaju obawę pani prezes Rapaczyńskiej wtedy podzielał i dzisiaj z perspektywy czasu czy pan może przypuszczać, że ona była uzasadniona?*” [19] значення ФО з *perspektywy czasu* можна окреслити так: “оцінюючи щось тепер, після багатьох років”; у реченні “*Przy założeniu, że żaden z opisanych powyżej trzech czynników globalnego ryzyka ostatecznie się nie zmaterializuje, następnym miesiącem okażą się z perspektywy czasu idealnym momentem do akumulacji drastycznie przecenionych akcji*” [19] ФО має значення “оцінюючи щось у майбутньому, після багатьох років”, а в контексті “*Obawy rozwiewały się jednak w miarę czytania, wylaniał się natomiast z perspektywy czasu trochę inny poeta, jakby bardziej spójny, bardziej dramatyczny, nawet – tragiczny*” [19] ця ж ФО має значення “оцінюючи щось у минулому, після багатьох років”. Зрозуміло, що ФО з *perspektywy czasu* належатимуть до фразеологічного семантичного макрополя часу. Але в складі мікрополя із сигніфікативним значенням “сьогодення загалом” можемо розглядати її лише з погляду дефініції WSFJP і тих контекстів із загальним значенням теперішнього часу (які, до речі, домінують: в 11 результатах з 11 (PWN) і у 202 з 257 (PI PAN) загальний час контексту є теперішній).

Щоправда, трапляються поодинокі випадки, коли корпуси текстів не дають змоги уточнити семантику темпоральних ФО. Наприклад, у WSFJP простежуємо певну непослідовність: якщо *cielece lata* [29, с. 656] і *cielecy wiek* [29, с. 874], подані в різних словникових статтях, означають те саме (“період дитинства, ранньої молодості”), то значення ФО *szczenięce lata* [29, с. 656] і *szczenięcy wiek* [29, с. 875] відрізняються кількістю темпоральних сем (szczenięce lata: “дитинство (1 темпоральна сема) + рання молодість (2 темпоральна сема)”; szczenięcy wiek “рання молодість (1 темпоральна сема)”). Якщо опиратися виключно на дані цього словника, то ФО *szczenięce lata* міститься на периферії мікрополя “дитинство”, а ФО *szczenięcy wiek* у ядрі мікрополя “рання молодість”. Не знаходимо чіткого представлення семантики цих ФО і в корпусах текстів. Так, радше “безтурботне дитинство” ці ФО означають у таких контекстах: “*Powiadają, że całe życie jest nieustannym oswajaniem się ze śmiercią. Pamiętasz dzieciństwo i swoje ówczesne wyobrażenia o kresie? W szczenięcych latach kostucha jest czymś tak dalekim, że wręcz nieobecny. Dopiero kolejne śmierci – dziadków, rodziców, kolegów – sprawiają, że nagle pani z kosą staje się naszą bliską znajomą*” [19] (дитинство є безтурботним, бо ми ще не задумуємося над смертю, нас не тривожать думки про кінець життя); “*Lata sielskie, anielskie Kto z nas, dorosłych, nie ulatuje czasami ku tym beztrojskim, odległym szczenięcym latom? Każdy z nas był kiedyś dzieckiem*” [19]; “*Szczenięce lata... Kto*

opowiadał o swoim dzieciństwie? Zanim zrobili kariery i usłyszał o nich świat, grali w piłkę, strzelali z procy i bawili się w Indian”. [19]. У корпусі IPI PAN ми також виявили ФО *szczęście lata* зі значенням “сумне дитинство”: “*Tamten, wyśmiewany przez wielu jedynie z powodu żydowskiego pochodzenia, pamięta dzisiaj swoje “szczęście lata” jako pasmo codziennie przeżywanym upokorzeń, równoległe rozbawionej bez troskiej dziecięcej weselości*”. Проте іноді важко визначити із контекстів точний етап людського життя (дитинство чи рання молодість). Зокрема, таку розмитість семантики спостерігаємо у контекстах: “*Zamiłowanie do malowania wszczępił Wiesławowi ojciec, zabierając go w szczęśliwych latach w plener na Szpitalną Górkę*” [19]; “*To takie reminiscencje ze szczęśliwych lat, kiedy to jeździłem z rodzicami na podkarpacką wieś, gdzie mieszkaliśmy na plebanii*” [19]; “*Iluz wokół snuje się takich parweniuzzy, o których moja sąsiadka z lat szczęśliwych, śp. p. Zajęcowa, mawiała, że choćby nie wiadomo jakie buty ubrali, to i tak wyłazi im z nich słoma*” [19]; “*Ostatnio udało mi się zrealizować moje marzenie jeszcze z lat “szczęśliwych”, kupiłem łódkę*” [19]; “*Od szczęśliwych lat marzył o studiach matematycznych w Krakowie – i marzenie to zrealizował*” [19]; “*(...) wybucha sprzeczka i następuje bójka. Nie taka jak w latach szczęśliwych, nie rozchichotane tarzanie się po ziemi, kto nad kim, kto pod kim, ale wściekła walka już prawie męzczyzn, ze wszystkich sił, do upadłego*” [19].

Крім того, що за допомогою корпусів текстів можна розвіяти певні сумніви, пов’язані з сигніфікативним аспектом значення, реєстр контекстів дає змогу створити вичерпнішу картину денотативного наповнення у семантичній структурі темпоральних ФО. Так, згідно з визначенням SFWP, USJP і WSFPWNZP ФО *było, minęło* має безпосередній зв’язок з минулим: “те, що вже сталося, належить вже до минулого (підкреслення наше – Х. Н.) і зараз слід з цим погодитись” [14, с. 392; 38, т. 2, с. 667; 39, с. 250]. У дефініції WSFJP зв’язок із минулим не зафіксовано: “не варто про щось згадувати; вже все гаразд” [29, с. 96]. Однак з ілюстративного матеріалу у кожному зі словників суттєвої різниці між значенням аналізованої ФО не виявляємо: у прикладі WSFJP також простежується зв’язок з минулим (“*Miałem z synem sporo kłopotów, ale było, minęło, już się ustatkował*” [29, с. 96]). Крім того, можна також зробити висновок про денотативний обсяг інформації цієї ФО: минуле, виражене опосередковано ФО *było, minęło*, пов’язане з певними негативними подіями, неприємними спогадами тощо. Такий висновок підкріплений словниковими дефініціями, адже якщо про щось не бажають згадувати і констатують, що зараз вже все добре, то, очевидно, це щось викликає негативні емоції. Така ж денотативна ситуація представлена в текстах корпусів PWN і IPI PAN: з 49 контекстів 43 показують, що минуле, окреслене ФО *było, minęło*, викликає негативні асоціації, спогади (йдеться про поразки, війну, розбиті серця, Леніна, звільнення з роботи, непорозуміння, аварії, операції та ін.: *było, minęło, mogło być gorzej; było, minęło, szkoda straconej szansy; było, minęło, do przykrych spraw nie ma co wracać* та ін.).

Відомості про чіткіше окреслену валентність можна почерпнути в корпусних контекстах і для ФО *coś na karku / nad karkiem*. Так, лише MSF подає у своїй дефініції значення негативного: “про наближення чогось небажаного” (*Termin na karku, a myśły jeszcze nie zaczęły tej roboty*) [17 с. 20]. Натомість, такої вказівки

немає ані в дефініціях й ілюстративних прикладах SFWUTIA, ані в дефініціях та ілюстраціях WSFJP: “близько, недовго, незабаром” (*Jesień się kończy i zima już na karku*) [37, с. 167]; “незабаром настане, незабаром станеться” (*Zima na karku, trzeba kupić węgiel*) [29, с. 292]. Однак, як показують 3 контексти корпусу IPI PAN (з 252 результатів на запит *na karku* лише у 2 контекстах використано ФО *na karku*, у всіх інших це словосполучення використовується в прямому значенні або в складі інших ФО (*mieć coś na karku, mieć głowę na karku*), а з 11 результатів на запит *nad karkiem* лише в 1 контексті використано ФО *nad karkiem*), ФО *coś na karku / nad karkiem* радше пов’язується з чимось мало приємним. Наприклад: *A poza tym – rzekł jeszcze nieznanemu – znów Handzię samą zostawiłeś, kosę nawet ze sobą zabrateś, a tu żniwa na karku* [19]; *Liga na karku, a trenera nadal nie ma* [19]. Як бачимо, самі слова *żniwa* і *liga* не є носіями негативної семантики, однак у цих контекстах вони в поєднанні з ФО *na karku* означають “щось небажане, що наближається”. Схожу ситуацію спостерігаємо у реченні: *Prusaki nad karkiem, tych trzydzieści tysięcy z górą, miasto zajęte, popłoch, a Cesarz o setki mil* [19]. Тут, крім того, відбулося розширення сполучуваності ФО *nad karkiem*: не *coś*, а *ktoś nad karkiem*, що відповідно зумовило зміну загального значення – “наближається хтось небажаний, ворог”.

Так ми підійшли до ще однієї лінгвістичної проблеми, у вирішенні якої вагому роль відіграють корпусні дослідження, – проблеми інновацій темпоральної фразеології. Інновації системних мовних одиниць, а зокрема і темпоральних ФО, відбуваються у їхньому функціонуванні. Таким чином, корпус текстів, який репрезентує мовні одиниці у функціональному аспекті, є цінним джерелом фіксації різноманітних інноваційних процесів темпоральної фразеології¹¹. Наприклад, у корпусі IPI PAN знаходимо інновації-розширення компонентного складу ФО *zjeść z kimś bezkę soli* [14, с. 31; 18, т. 2, с. 625; 28, с. 297; 29, с. 724; 32, с. 47; 38, т. 4, с. 1007; 39, с. 692], *trącić myszką* [14, с. 410; 18, т. 1, с. 893; 25, с. 394; 28, с. 185; 32, с. 204; 38, т. 2, с. 753; 39, с. 263], *było, minęło* [14, с. 392; 29, с. 96; 38, т. 2, с. 667; 39, с. 250], *melodia przyszłości* [14, с. 381; 18, т. 2, с. 375; 38, т. 3, с. 819; 39, с. 425] та ін.: *zjeść z kimś przysłowiową bezkę soli, trącić przysłowiową myszką, było, minęło – trudno, piękna melodia przyszłości, odległa melodia przyszłości, ewentualna melodia przyszłości*. Розширення лексичної сполучуваності нормативних темпоральних ФО знаходимо, наприклад, у корпусі PWN: ФО *w sile wieku* [18, т. 2, с. 572; 25, с. 168; 32, с. 740; 38, т. 3, с. 1209; 39, с. 475], *podeszły wiek* [18, т. 2, с. 114; 25, с. 168; 29, с. 875; 38, т. 3, с. 227] у своїй валентній структурі передбачають назву людської істоти, але в корпусних контекстах натрапляємо на *skrzaty w sile wieku, stonie w podeszłym wieku* та ін.

Іноді темпоральні ФО утворюють варіантний ряд. У випадку існування варіантних форм, особливо для іноземців, які вивчають польську мову, не завжди легко визначити домінанту. Так, у MSF знаходимо ФО *w naszych oczach* [17, с. 10]. Інші словники фіксують ФО *na naszych oczach* з тим самим значенням – “у сучасний

¹¹ Детальніше про інновації польських темпоральних ФО див. у поданій до друку у науковий збірник “Проблеми слов’янознавства” статті Ніколайчук Х. “Польські темпоральні фразеологізми в словникових дефініціях і текстах”.

для нас момент” [14, с. 491–492; 28, с. 209; 38, т. 2, с. 1226; 39, с. 316;]. Корпусні дослідження підтверджують примат у використанні форми *na naszych oczach*: корпус PWN подає 15 контекстів з ФО *na naszych oczach* і 2 з ФО *w naszych oczach* (при цьому 1 з них має темпоральне значення “сьогодення загалом”, а 1 – “у нашому розумінні, на нашу думку, згідно з нашою оцінкою”: “*Ale we wszechświecie nie ma też tego, co nazywamy złem, czyli cała Natura (równa się konieczność), choć okrutna w naszych oczach, jest niewinna*”, а в IPI PAN знаходимо 360 контекстів з ФО *na naszych oczach* і лише 36 з ФО *w naszych oczach* (до того ж лише 9 з них виражають значення “сьогодення загалом”, 21 контекст репрезентує значення “у нашому розумінні, на нашу думку, згідно з нашою оцінкою”, а в 6 контекстах знаходимо пряме відчитування ФО (наприклад: *Nie ukrywam, że w naszych oczach pojawiły się wtedy łzy*)). Таким чином, на основі текстів корпусів можна стверджувати про превалювання одних варіантних форм над іншими, отримати фактичні дані про фреквентність конкретних темпоральних ФО.

Отже, залучення корпусних матеріалів у вивченні польської темпоральної фразеології має важливе значення. Використання текстів корпусів IPI PAN і PWN, які зараз належать до складу NKJP, сприяє поглибленню самого аналізу системних темпоральних ФО, оптимізації та об’єктивізації лінгвістичних даних під час дослідження, “зверненню обличчя” до функціонування цих ФО. Корпуси текстів – надійний інформаційний канал дослідження на рівні всіх трьох аспектів фразеологічної семантики. У текстах можна почерпнути інформацію про сполучуваність темпоральних ФО, частотність уживання тої чи іншої ФО або їхніх варіантів. Суперечності на рівні словникових дефініцій можна подолати також шляхом звернення до корпусних даних. Крім того, завдяки корпусним дослідженням можна виявити чимало інноваційних ФО, що з’являються саме на функціональному рівні. Уточнення семантики темпоральних ФО на основі корпусних даних допомагає також чіткіше локалізувати певну ФО в межах ядерно-периферійного наповнення конкретного темпорального мікрополя. До того ж матеріал корпусів текстів доцільно використовувати в лексикографічній практиці: завдяки корпусним дослідженням можна створювати інформативно місткіші дефініції, які б репрезентували значення мовних одиниць (зокрема і ФО) повніше крізь призму трьох аспектів – сигніфікативного, денотативного і конотативного. Особливо важлива роль таких досліджень у лінгводидактиці, зокрема у вивченні мови як іноземної, у викладанні університетських курсів з лексикології і фразеології. Адже, з одного боку, корпуси текстів можуть бути цінною для викладача базою фактичного матеріалу для створення різних типів вправ, унаочнення теорії, а, з іншого, – джерелом для самостійного вивчення певної мови, її одиниць, морфологічних, функціонально-стилістичних і синтаксичних особливостей тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бессонова Л. Е. Систематизация виртуального лексического пространства: лексикографический аспект / Л. Е. Бессонова // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 94. – С. 90–94.

2. Бук С. Лінгводидактичний потенціал корпусу текстів Івана Франка у викладанні української мови як іноземної / С. Бук // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : В-во ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Вип. 5. – С. 70–74.
3. Бук С. Письменницька лексикографія та корпус текстів / С. Бук // Магістр гри слова / Укл. О. Ясіновська, Л. Сваричевська. – Луцьк : ПВД Твердиня, 2009. – С. 42–56.
4. Бук С. Учнівські корпуси в методиці викладання іноземної мови / С. Бук // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : В-во ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 19–23.
5. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови / О. Демська-Кульчицька. – Київ : Інститут української мови національної академії наук України, 2005. – 219 с.
6. Добрушина Н. Р. Как использовать Национальный корпус русского языка в образовании? / Н. Р. Добрушина // Национальный корпус русского языка: 2003–2005. – М. : Индрик, 2005. – С. 308–329.
7. Копотев М. В. Использование электронных ресурсов в преподавании русского языка / М. В. Копотев // Slavica Helsingiensia. – 2008. – № 35. – С. 110–118.
8. Корпусна лінгвістика / В. А. Широков, О. В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна та ін. – Київ : Довіра, 2005. – 471 с.
9. Монахова Т. В. Застосування прийомів корпусної лінгвістики в лексикографії / Т. В. Монахова // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 98. – Вип. 85. – С. 55–60.
10. Плунгян В. А. Зачем нужен Национальный корпус русского языка? Неформальное введение / В. А. Плунгян // Национальный корпус русского языка: 2003–2005. – М. : Индрик, 2005. – С. 6–20.
11. Резникова Т. И. Славянская корпусная лингвистика: современное состояние ресурсов / Т. И. Резникова // Национальный корпус русского языка: 2006–2008. Новые результаты и перспективы. – Санкт-Петербург : Нестор-История, 2009. – С. 402–461.
12. Рычкова Л. В. Корпус как совокупность многослойных полнотекстовых баз данных / Л. В. Рычкова // Язык. Образование. Компьютер / Л. В. Рычкова. – Гродно : ГрГУ им. Я. Купалы, 2010. – С. 147–152.
13. Шаров С. А. Представительный корпус русского языка в контексте мирового опыта / С. А. Шаров // Научно-техническая информация. Сер. 2. – 2003. – № 6. – С. 9–18.
14. Bąba S. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny / S. Bąba, J. Liberek. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. – 1096 s.
15. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.natcorp.ox.ac.uk>.
16. Brown Corpus Manual [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khnt.aksis.uib.no/icame/manuals/brown>.

17. *Iglikowska T.* Mały słownik frazeologiczny. Czas. Przestrzeń. Ilość. Liczba. Stopień / T. Iglikowska, H. Kurkowska. – Z. 1. – Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1966. – 110 s.
18. Inny słownik języka polskiego : w 2 t. / Pod red. M. Bańki. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. – T. 1–2.
19. Korpus Instytutu Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korpus.pl>.
20. Korpus Instytutu Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk [Електронний ресурс] // Korpusy. Net. – Режим доступу : <http://www.korpusy.net/index.php/korpus-ipi-pan>.
21. Korpus PELCRA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korpus.ia.uni.lodz.pl>.
22. Korpus PELCRA [Електронний ресурс] // Korpusy. Net. – Режим доступу : <http://www.korpusy.net/index.php/korpus-pelcra>.
23. Korpus Redakcji Słowników Języka Polskiego PWN [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korpus.pwn.pl>.
24. Korpus Redakcji Słowników Języka Polskiego PWN // Korpusy. Net. – Режим доступу : <http://www.korpusy.net/index.php/korpus-pwn>.
25. *Lebda R.* Wielki słownik frazeologiczny / R. Lebda ; pod red. A. Latuska. – Kraków : Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2008. – 718 s.
26. *Łaziński M.* Korpus PWN / M. Łaziński // Inny słownik języka polskiego. T. 1 / Red. M. Bańko. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. – S. LVI–LXI.
27. *Łaziński M.* Polski korpus / M. Łaziński, B. Lewandowska-Tomaszczyk, R. Górski, A. Przepiórkowski // Academia. Magazyn Polskiej Akademii Nauk. – 2009. – Nr 2 (18). – S. 2–4.
28. *Mosiółek-Kłosińska K.* W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego / K. Mosiółek-Kłosińska, A. Ciesielska. – Warszawa : Wydawnictwo Szkolne PWN, 2001. – 540 s.
29. *Müldner-Nieckowski P.* Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego / P. Müldner-Nieckowski. – Warszawa : Świat Książki, 2003. – 1088 s.
30. Narodowy Korpus Języka Polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nkjp.pl>.
31. Narodowy Korpus Języka Polskiego [Електронний ресурс] // Korpusy. Net. – Режим доступу : <http://www.korpusy.net/index.php/nkjp>.
32. *Podlawska D.* Słownik frazeologiczny języka polskiego / D. Podlawska, M. Świątek-Brzezińska. – Bielsko-Biała : Park, 2006. – 448 s.
33. Podstawy językoznawstwa korpusowego / Pod red. B. Lewandowskiej-Tomaszczyk. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2005. – 306 s.
34. *Przepiórkowski A.* Manual annotation of the National Corpus of Polish with Anotatoria [Електронний ресурс] / A. Przepiórkowski, G. Murzynowski. – Режим доступу : <http://nkjp.pl/index.php?page=3&lang=0>.

35. *Przepiórkowski A.* The potential of the IPI PAN corpus [Електронний ресурс] / *A. Przepiórkowski.* – Режим доступу : <http://nlp.ipipan.waw.pl/~adamp/Papers/2005-psicl-numbers>.
36. *Sinclair J.* Corpus, Concordance, Collocation / *J. Sinclair.* – Oxford : Oxford University Press, 1991. – 137 p.
37. Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym / Pod red. *A. Nowakowskiej.* – Wrocław : Europa, 2003. – 472 s.
38. Uniwersalny słownik języka polskiego : w 4 t. / Pod red. *S. Dubisza.* – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – Т. 1–4.
39. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami / Pod red. *A. Kłosińskiej, E. Sobol, A. Stankiewicz.* – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. – 840 s.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2011

Прийнята до друку 30.11.2011

THE ROLE OF CORPUS RESEARCHING IN POLISH TEMPORAL PHRASEOLOGICAL UNITS STUDY

Khrystyna NIKOLAICHUK

*The Ivan Franko National University of Lviv,
The Chair of Polish Philology,
1, Universytets'ka Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: Krysia_20@ukr.net*

The article represents the role of Polish corpus texts in the research of the Polish phraseology, particularly temporal. It was found out that usage of corpus data gives an opportunity to examine and to specify the information about the meaning of phraseological units denoting the past, the present, the future and the periods of human life represented in vocabulary definitions. Compatibility peculiarities of temporal phraseological units and their frequency in the texts and also the research of different kinds of system phraseology innovations can be found out on the base of corpus data. Special attention was paid to advantages of the usage of corpus texts in lexicographic practice, linguodidactics (especially in teaching the Polish language as a foreign one).

Key words: phraseological unit, the corpus of texts, phraseological meaning, vocabulary definition.

РОЛЬ КОРПУСНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ИЗУЧЕНИИ ПОЛЬСКОЙ ТЕМПОРАЛЬНОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

Кристина НИКОЛАЙЧУК

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра польской филологии,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000,
e-mail: Krysia_20@ukr.net*

В статье установлено, какое значение в исследовании польской фразеологии, а в частности темпоральной, имеют корпуса текстов польского языка. Выяснено, что использование корпусных данных позволяет проверить и уточнить информацию о значении фразеологических единиц на обозначение прошлого, настоящего, будущего и периодов человеческой жизни, отраженную в словарных дефинициях. На основе корпусных данных можно выявить особенности сочетаемости темпоральных фразеологических единиц и их частотность в текстах, а также исследовать разного типа инновации системной фразеологии. Обращено внимание на преимущества использования корпусных текстов в лексикографической практике, лингводидактики (в частности, в преподавании польского языка как иностранного).

Ключевые слова: фразеологическая единица, корпус текстов, фразеологическое значение, словарная дефиниция.